

Отже, взаємопроникнення музики і поетичного слова у даній вокально-симфонічній поемі здійснюється за рахунок близькості поетичного джерела та його музичного втілення народнопісенним ви-токам. Програмне походження, синтез епіки та лірики, наскрізний розвиток форми, що впливає з глибинного зв'язку музичної тканини з поетичним першоджерелом, у результаті визначають жанр да-ного твору – вокально-симфонічна поема.

Використана література

1. Арановський М. Структура музикального жанра и современная ситуация в музыке / М.Арановський // Музыкальный современник: Сб.ст. – М. : Советский композитор, 1987. – Вип. 6. – С. 5-44.
2. Асафьев Б. В. Речевая интонация / Б.В.Асафьев. – М.–Л., 1965. – 58 с.
3. Музыкальная энциклопедия / Гл. ред. Ю.В.Келдыш. – М. : Советская энциклопедия, Советский компо-зитор, 1978. – Том 4. – С. 415.
4. Никешичев М.В. Поэма / М.В.Никешичев // Современный словарь-справочник по искусству: ред.-сост. А.А.Мелик-Пашаев. – М. : Олимп: ООО Фирма "Издательство АСТ", 1999. – С. 518.
5. Шаповалова О.А. Музыкальный энциклопедический словарь / О.А.Шаповалова. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2003. – С. 430.

УДК 78:37.035.6(477.8)

Любомир Ігорович Мартинів
провідний концертмейстер
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені І. Франка;
Ольга Олексіївна Мартинів
викладач Дрогобицького державного
педагогічного університету імені І. Франка.

ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРШОГО ГАЛИЦЬКОГО КОМПОЗИТОРА М. ВЕРБИЦЬКОГО

У статті досліджено ідеї національного музичного виховання у діяльності М. Вербицького (першого галицького композитора). Подано характеристику музично-освітньої діяльності музиканта-педагога.

Ключові слова: *музична освіта і виховання, педагогічна діяльність, диригент, композитор, товариство, театр, Львівська духовна семінарія, "Школа гри на гітарі".*

The article examines the idea of national musical education in the work of M. Verbitsky (first Galician composer). The characteristic musical and educational activities musician educator.

Keywords: *music education and training, educational activities, conductor, composer, society, theater, Lviv Theological Seminary, "School of Guitar."*

Мета статті – дослідити музично-педагогічну діяльність М. Вербицького, який брав активну участь в музично-освітньому житті Галичини, здійснив значний вплив на становлення і розвиток музично-естетичного виховання.

Музично-освітня діяльність М. Вербицького у своєму становленні і розвитку пройшла певні етапи і відіграла важливу роль у розвитку музичної освіти і виховання, а також мала вагомий вплив на перебіг суспільно-політичних і культурно-освітніх процесів. Її початок припадає ще на кінець 30-х рр. XIX ст. Завдяки М. Вербицькому навчання музики у Львівській духовній семінарії наповнюється новим змістом і стає важливим чинником у вихованні молоді. Саме М. Вербицький вплинув на піднесення нотного співу не тільки в семінарії, а й в інших закладах Львівщини. Музично-педагогічна діяльність композитора знайшла своє продовження і розвиток у його наступників, зокрема І. Лаврівського та інших галицьких митців.

У 1838-1840 рр. М. Вербицький працює платним тенором у львівській латинській катедрі, а також басистом й диригентом хору в костелі Бенедиктів. Крім цього, професійно володіючи гітарою, дає уроки гри на цьому інструменті. "...вчив грати на гітарі навіть черниць-василіянок, щоб вони в подальшому навчали цьому своїх вихованок" [6, 335]. Наприкінці 1842 року М. Вербицький отримує тимчасову посаду диригента й учителя співу Ставропігійського інституту. Цей заклад у Львові вважався другим після духовної семінарії осередком, який сприяв розвитку українського музичного мистецтва. Хор при Ставропігії був організований у 1831 році музичним діячем Й. Левицьким (покутським). Першим диригентом став Я. Неронович, який після невдалої спроби організації в 1828 році хорového колективу в Перемишлі, переселився до Львова і перебував на цій посаді до 1840 року. Однак, як стверджує Й. Левицький, Я. Неронович не зумів поставити роботу хору на відповідну висоту. Саме тому на допомо-

гу йому прислали нових диригентів: Мюллера, Клюгера, Казателя і Герольда [8, 88]. Прихід М. Вербицького давав керівництву інституту надії, що мистецтво хорового співу підніметься на належний рівень. Результатів праці довелося чекати не довго, бо вже 7 лютого 1843 року композитор виступив із концертом, який пройшов з величезним успіхом. Відразу ж йому було запропоновано роботу в цьому закладі, однак мала платня примусила його 21 жовтня 1843 року піти з цієї посади.

Відзначаючи факт праці М. Вербицького у таких навчальних закладах Львова, як духовна семінарія, Ставропігійський інститут, а також педагогічну діяльність як вчителя гри на гітарі, необхідно наголосити, що композитор значну увагу приділяв питанням науково-дидактичного забезпечення уроків музики відповідним матеріалом. Його "Школа гри на гітарі", написана, мабуть, у 40-х рр. XIX ст., створила добру основу і передумову для подальшого розвитку музичної освіти, а також зумовила необхідність створення в другій половині XIX століття теоретичних розробок та методичних посібників з музично-естетичного виховання школярів. "Школа гри на гітарі" М. Вербицького, рукопис якої має назву "Поученіє хитари ведля Мих. Вербицького" і зберігається в Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника, становила для учнів, педагогів і композиторів основу не тільки практичних, а й теоретичних музичних знань. Із методичного огляду виділимо продуману композитором послідовність викладу тем, які характеризуються логічним рухом матеріалу від відомого до нового, що сприяє якісному засвоєнню теоретичних та практичних знань. Адже М. Вербицький подає не тільки початкові вправи для оволодіння грою на інструменті, а й дає виклад елементарних відомостей з музичної грамоти, коротко, просто і доступно розповідає про ритм, метр, знаки хроматизації, італійські позначення темпів, динаміку, а також розповідає про найпростіші види диригування. Саме тому, як відзначає Й. Волинський, "Школа гри на гітарі" стала першим підручником з теорії музики в Галичині [4, 89].

Крім "Школи гри на гітарі", доцільно відзначити ще його збірник популярних творів для гітари за назвою "Guitarre № 16", який також зберігається в рукописних фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. Педагогічна спрямованість музичних творів цього збірника, як і "Школи гри на гітарі", їх дидактична цінність дають підставу зробити висновок, що М. Вербицький уже в 40-х рр. XIX ст. постає як педагог-музикант, чий практичний досвід збагачував учнів і вчителів потрібними музичними знаннями. Заслуга композитора полягає не лише в піднесенні і розвитку мистецького співу, а визначається його вагомим внеском в теорію і практику музичного виховання, що помітно сприяло росту музичної освіти в західноукраїнському регіоні.

Необхідно відзначити, що найбільшим поштовхом до активної педагогічної, а також просвітницької діяльності композитора стали революційні події 1848 року. Саме вони порушили підвалини австрійської імперії, а нова конституція, скасування панщини створили умови для різних змін у суспільному житті регіону, зокрема в галузі музичного навчання і виховання. Так, під впливом подій 1848 року в Галичині виникають перші аматорські театри, в яких народна пісня та інструментальна музика надає виствам великого блиску і виразності, а також несе в собі ідеї національного відродження і виховання, залучаючи українську молодь до свідомої громадської і культурно-освітньої діяльності. Перший такий театр виник у Коломиї, де о. І. Озаркевич, використовуючи досвід театрів на східноукраїнських землях, у червні 1848 року поставив "Наталку Полтавку" І. Котляревського в переробленому варіанті під назвою "Дівка на виданні, або на милування нема силування" у покутському діалекті. За зразком Коломиї виникли такі ж самі театри у Львові і Перемишлі, "де протягом 1848-1849 рр. було поставлено 15 драматичних п'єс" [5, 9]. Під впливом революційного піднесення М. Вербицький пише музику до таких драматичних п'єс як: "Верховинці", "Козак і охотник", "Проциха", "Жовнір-чарівник" ("Москаль-чарівник" І. Котляревського), "Гриць Мазниця", "Школяр на мандрівці" та інші. Побудовані на народнопісенних інтонаціях, вони відіграли велику просвітницьку роль.

Відтак, народна пісня, яка довгий час побутувала в усній традиції, саме завдяки М. Вербицькому зазвучала з театральної сцени. І хоча існування театру було недовготривалим, – на 1848-1849 рр. припадає його зародження і кульмінація розвитку, – все ж він залишив помітний слід не тільки в історії галицької сцени, а й у становленні та утвердженні українського музичного мистецтва в західноукраїнському регіоні. Це підтверджують висновки праць ряду дослідників. Особливої уваги заслуговують спостереження М. Загайкевич, яка відзначає, що театр "був яскравим виявом національного відродження в Західній Україні. Тоді, коли офіційною мовою в школах і установах була німецька, коли інтелігенція вживала переважно польську мову, а в літературі, що складалася в основному з церковних творів, панувало "язичіє", зі сцени театру залунала чиста і дзвінка народна мова, мова десятків тисяч простих трудящих людей" [5, 12].

Отже, культурно-освітній рух 1848-1849 рр. давав надії на подальший розвиток і відродження української нації, на створення рідної школи, де поряд з іншими предметами, можна було б навчатися і музики – одному з важливих засобів у вихованні школярів. І хоча на початку 50-х років XIX ст. подальший хід демократичних перетворень був призупинений новим походом австрійського абсолютизму, – розпущено Головну Руську Раду (1851), відновлено орден єзуїтів (1852), скасовано обов'язкове вивчення української мови в гімназіях (1856), – революційні події 1848 року продемонстрували значні потенційні сили в українському середовищі, де лідерство тримало галицьке духовенство. Кращі представники, до якого належав і М. Вербицький, не стояли осторонь народної справи, а були активними піонерами національного відродження.

Період, протягом якого працював композитор разом з І. Лаврівським, в історії української музики називається перемиським і триває він до 1873 року, тобто до завершення життєвого шляху І. Лаврівського.

Новим поштовхом просвітницької діяльності та формування національних основ музичного навчання і виховання стали 60-і рр. XIX ст., які ознаменували собою появу нових композиторів. Поряд з М. Вербицьким, розпочинають свою працю А. Вахнянин, П. Бажанський, С. Воробкевич. Це був період, що характеризувався особливим прагненням боротися за національне відродження й виховання. Підтвердженням цьому є те, що вперше в Галичині до стін навчальних закладів проникають твори Т. Шевченка, а також міцнішають зв'язки з Східною Україною. "У 1861 році, – писав А. Вахнянин, – завітали у руську духовну семінарію вперви твори Шевченкові, а з ними і деякі збірки українських народних пісень, як А. Коціпінського. Ми пізнали окремих характер мелодій, вельми відрубний від німецьких або на німецький лад скомпонованих" [2, 3].

Саме тоді в Галичині виникає ще одне політичне угруповання, яке увійшло в історію під назвою "народовці". Всю свою силу і енергію ця партія спрямовує на відновлення коріння української нації, відродження культурної спадщини свого народу, культивування і пропаганду української мови і літератури. І. Франко, даючи характеристику "москвофілам" і "народовцям", писав: "Основа обох наших партій – одна і та сама, а різниця між ними чисто формальна. Чи одна має верх, чи друга – для народу користь з цього ніяка" [11, 27].

Не менш важливим поштовхом у розвитку українського музичного мистецтва і формуванні основ мистецького навчання та виховання мав приклад інших народів австрійської монархії – чехів, німців, передусім поляків, які твердо стали на шлях національного відродження. Так, під їх безпосереднім впливом 15 листопада 1861 року у Львові було засноване товариство "Руська Бесіда", яке взяло на себе турботи про організацію українського театру, а також музичних вечорів. Ініціатором його створення був Ю. Лаврівський – віце-маршалок галицького сейму. У концертах, які почало організовувати це товариство, все частіше з'являються твори М. Вербицького.

Необхідно відзначити, що музично-освітня діяльність М. Вербицького у 60-х рр. XIX ст. стає особливо помітною. Відчуваючи почуття обов'язку і відповідальності перед своїм народом, композитор написав статтю, яка в 1863 році була надрукована в літературному збірнику "Галичанин" під назвою "Про спів музичний". Стаття М. Вербицького, в якій він виступає зі спогадами про музичну школу в Перемишлі від початку її заснування і до занепаду в 50-х рр. XIX ст., стала важливим історичним документом, де відображено процес становлення і розвитку музичної освіти в Галичині. В ній композитор виступає як передовий музикант, який вболіває за долю музичного мистецтва. Професійна музична освіта – ось що, на думку композитора, є необхідною умовою подальшого розвитку мистецького навчання і виховання. Таким чином, стаття М. Вербицького "Про спів музичний" була цінним документальним матеріалом, яка, разом із публікаціями Й. Левицького (перемиського) і Й. Левицького (покутського) [7], становила взаємодоповнюючий нарис про першу українську музичну школу в Галичині. Вона давала можливість глибше зрозуміти причини, що призвели до заснування цього закладу в Перемишлі.

Отже, просвітницька праця М. Вербицького в 60-х рр. XIX ст. була зумовлена тодішніми суспільно-політичними подіями. Безперечним є той факт, що композитор-патріот, стоячи на позиціях національного відродження, постійно замислювався про особистий внесок у боротьбу за народну справу. Саме тому була написана музика до пісні на слова П. Чубинського "Ще не вмерла Україна", яку він створив у 1863 році і "не припускав, що вона так скоро спопуляризується, що стане національним гімном, що залунає скрізь на просторах Великої України і врешті стане офіційним гімном української держави" [9, 166].

Важливою подією в культурному житті Галичини було відкриття 28 березня 1864 року у Львові музично-драматичного театру, який дав вагомий поштовх розвитку українського музичного мистецтва. Цей важливий осередок стає центром народної просвіти, де вокальна та інструментальна музика у поєднанні з літературним текстом стають важливим виховним чинником і засобом боротьби за національне відродження рідного народу. "Чим є школа для молоді, – писав Ю. Лаврівський, – тим є театр для всього народу, бо кінцевою його метою є не розвага, а гуманітарне і моральне виховання" [4, 58]. На посаду директора і головного режисера був запрошений із Східної України О. Бачинський, який прибув до Львова зі своєю дружиною Т. Бачинською (відомою акторкою) і разом створили театральну трупу. Необхідно відзначити, що при організації театру його керівництво велику увагу приділяло музиці, яка надавала виставам яскравого національного забарвлення. Отже, театр значною мірою впливав на розвиток вітчизняного виконавства та музичної освіти в Галичині. М. Вербицький та І. Лаврівський відразу починають брати активну участь в його роботі. Саме на них керівництво театру покладало надії щодо можливості заповнення репертуару оригінальною музикою.

Першим на заклик написати музику до драматичних п'єс відгукнувся М. Вербицький, який надіслав свої народні оперети, створені ще у 1848 році, чим частково заповнив репертуар новозаснованого театру. Однак бажання придбати нові драматичні твори, які були б взяті з життя українського народу і писані чисто народною мовою, змушує правління "Руської Бесіди" оголосити конкурс на кращий драматичний твір. Це стало заохоченням для багатьох письменників і вони з енергією взялися до роботи. Музичне оформлення зобов'язалися писати М. Вербицький та І. Лаврівський. Наслідки конкурсу були оголошені на засіданні, яке відбулося 30 грудня 1865 року. Із 12-ти драм і 2-ох комедій, присланих на конкурс, першу премію отримала

п'єса І. Гушалеви́ча "Підгіряни" з музикою М. Вербицького. Важливо відзначити, що цінність п'єси визначалась, насамперед, музичним оформленням, тобто конкурс приніс успіх композиторові, а не драматургу. Крім "Підгірян", М. Вербицький в цей період написав музику до п'єс "Галя", "Не до любови", "В людях ангел не жона, вдома з мужем сатана", "Вдовичка", "І гроші нінащо, як розум ледащо" та інші, які заповнили репертуар і користувалися неабиякою популярністю у глядачів.

Важливо відзначити той факт, що педагогічна діяльність М. Вербицького стає прикладом для багатьох галицьких композиторів, які, всупереч сімейним традиціям, після закінчення духовної семінарії працюють вчителями музики і докладають багато сил і енергії задля розвитку музичного навчання та виховання в регіоні.

У 60-х роках ХІХ століття особливою популярністю користувалися твори Т. Шевченка. І першим, хто звернувся до поезії Кобзаря, був М. Вербицький. Це ще раз підтверджує той факт, що композитор, виконуючи душпастирські обов'язки у віддалених Млинах на Яворівщині, все ж не стояв осторонь народної справи, а впевнено відстоював ідею національного відродження. Написаний ним "Заповіт" на слова Т. Шевченка і виконаний на концерті, присвяченому сьомій річниці смерті поета в 1868 році у Львові, зайняв почесне місце в репертуарі хорових колективів учнівської молоді. Крім М. Вербицького, музику до "Заповіту" написав і М. Лисенко. Перебуваючи 1867 року проїздом у Львові, він познайомився з В. Барвінським і на його прохання написав цю композицію, яка була призначена для першого шевченківського концерту у Львові. Відтак, на львівському концерті 1868 року було виконано два "Заповіти" з музикою М. Вербицького і М. Лисенка, і саме з цього часу зміцнюються зв'язки М. Лисенка із Галичиною, які триватимуть впродовж другої половини ХІХ – початку ХХ століття.

Необхідно відзначити, що учнем М. Вербицького був відомий композитор В. Матюк. Познайомившись із М. Вербицьким у лікарні, він зав'язує з ним знайомство і уважно прислуховується до його порад. М. Вербицький, перебуваючи в цей час на лікуванні у Львові і відчуваючи, що залишилось йому жити недовго, замислюється над долею українського музичного мистецтва і всі свої сили в останні роки життя віддає педагогічній праці. Даючи уроки гармонії В. Матюкові, композитор "охоче виправляв його твори і вказував на гармонічні помилки, при цьому пророкував йому, що при наполегливій праці стане добрим композитором" [1, 68].

Другим учнем М. Вербицького був О. Сінкевич, який, навчаючись у 1865-1869 роках у Львівській духовній семінарії, керував хором цього закладу. Даючи йому уроки в 1869 році, композитор радів музичним успіхам учня і, зокрема, говорив: "Тепер Галицька Русь по моїй смерті забезпечена, так як в ній буде мати свого композитора" [10]. Однак надії М. Вербицького не справдилися. Цей талановитий учень передчасно помер у 1870 році в Стрию.

Незадовго до своєї смерті М. Вербицький звертається до громадськості зі статтею "О твореннях музикальних, церковних і мірських на нашей Русі", в якій сміливо висунув завдання організації української професійної музичної освіти в Західній Україні. Композитор стверджує, що відсутність вищої музичної школи в регіоні є гальмом у розвитку національної музики, тому і ставить вимогу створити такий навчальний заклад, у якому, "подібно музичній консерваторії в Празі чеській, можна буде навчатись, між іншим, і мистецтву композиції творів..." [3, 1].

Отже, М. Вербицький до кінця своїх днів серйозну увагу приділяв питанням музичного навчання і виховання. Він стояв на позиціях розвитку національної музики. Його музично-педагогічна діяльність є яскравою сторінкою в історії західноукраїнської музики.

Загалом становлення і розвиток музичної освіти та виховання в Галичині були зумовлені процесом національно-культурного відродження. Політика національного і духовного поневолення галицького населення в першій половині ХІХ століття зіткнулась із зростаючим опором національного руху, в якому, поряд з визначними освітніми діячами, активну участь брав і перший галицький композитор М. Вербицький.

М. Вербицький став носієм високої національної свідомості, організатором цілеспрямованої, громадсько-політичної і культурно-просвітницької роботи, а також сприяв збагаченню змісту музичної освіти національним елементом. Саме він показав, що музика наша варта того, щоб її культивувати.

Використані джерела

1. Біликовський І. Віктор Матюк // Ілюстрований музичний календар. – Львів, 1906. – С. 65-73.
2. Вахнянин А. Спомини з життя. – Львів, 1908. – 138 с.
3. Вербицький М. О твореннях музикальних, церковних і мірських на нашей Русі // Слово. – 1870. – Ч. 38. – С. 1.
4. Волинський Й. Музична культура Галичини 60-х років ХІХ ст. // Живі сторінки української музики. – К. : Наукова думка, 1965. – С. 55-120.
5. Загайкевич М. М. Вербицький : Нарис про життя і творчість. – К. : Держ. видав. образотворч. мистецтва і муз.л-ри УРСР, 1961. – 52 с.
6. Історія української музики: В 6 т. – К. : Наукова думка, 1989. – Т. 1. – 448 с.
7. Йосиф з Болшова. З Покуття // Зоря Галицька. – 1853. – Ч. 39. – С. 463-464; Ч. 41. – С. 476-477; Ч. 42. – С. 488-489.
8. Левицький Й. Історія введення музикального піня в Перемишлі // Перемишлянин на рік 1853. – С. 81-90.
9. Лисько З. Повстання нашого національного гімну // Українська музика. – 1938. – Ч. 9. – С. 166.
10. Сінкевич І. Начало нотного піня в Галицькій Русі // Бєсїда. – 1888. – Ч. 4. – С. 46.
11. Франко І. Критичні замітки о галицькій інтелігенції // Франко І. Твори в двадцяти томах. – Т. ХІІІ. – К., 1955. – С. 23-46.